
Alija A. RAMLJAK¹

**Žrtve ekološkog kriminaliteta
(masovna i intezivna viktimizacija)**

**Victims Of Ecological Crime
(Massive And Intensive Victimization)**

Sažetak

Od postanka čovječanstva nikad drastičnija i pogibeljnija opasnost na planeti nije vladala od današnje. Na sceni je upotreba, a daleko više zloupotreba, silnih dostignuća, zatim suštinskih promjena atmosfere, hidrosfere i litosfere – koje uvjetuju život na zemlji – kao najuzvišenijeg dobra prirode. Negativne tendence nesmanjenom žestinom se i dalje pogoršavaju, dovodeći u direktnu opasnost i sam život na planeti. Posebno se mora istaknuti da je 20. vijek obilježen vrlo intezivnim sudarima i prelomima, većim nego u cjelokupnoj povijesti čovječanstva. U pitanju je ponajviše kulminacija i katastrofična antologija ljudskog zla. Sa violentnim opterećenjima i naročito izraženim problemima, stupa se u treći milenij, a da uopće nema naznaka da će se još dugo razriješiti. "Ukoliko se u prvom desetljeću 21. vijeka ne razriješe i ne uklone akumulirani prtljazi negativnosti iz 20. vijeka, čovječanstvo može spasiti samo Svevišnji od prijeteće katastrofe", izričit je i veoma jasan akademik Ivan Supek². Ili što s posebnim razlogom naglasi sjajni pjesnik Enes Kišević, samo zbog velikih boraca u očuvanju humanuma "Višnji još uvijek održava svijet. Samo u ovakvim čistim ljudima priroda može uz svoje lice vidjeti i svoj oreol. A to i jeste sva svrha ljudskog bivka na zemlji".

¹ Dr. sci., redovni profesor Fakulteta kriminalističkih nauka u Sarajevu

² Sa nastupnog obraćanja-predavanja g. akademika Ivana Supeka na Fakultetu kriminalističkih nauka u Sarajevu, 2000. godine.

Uvod

U historiji čovječanstva harali su osvajački ratovi sa katastrofalnim žrtvama. Samo u Drugom svjetskom ratu fašizam je prouzročio 65 miliona ljudskih žrtava. a da ne govorimo o stupnju razvoja medicine u prošlosti, pa tako, spomenut ćemo 19. vijek, kada su harale pandemije opakih zaraznih bolesti: kuga, kolera, pjegavi tifus, žuta groznica..., jer nije bilo efikasnih lijekova niti mjera suzbijanja³. Evropa je tada plaćala najkrvaviji danak, jer je samo kuga pokosila i odnosila po 25 miliona žrtava. U Sarajevu se dnevno sahranjivalo po 60 pa i više umrlih od kuge. U toku 1919. godine "španjolski grip" koji je harao Evropom, odnio je oko 20 miliona ljudskih života.

Upravo iz tih razloga, zaštita određenih i značajnih vrijednosti jednog društva, nezamisliva je bez uloge prava kao instrumenta zaštite. A da bi se ona ostvarila mora se definirati pravna norma koja i određuje regulativu zaštite. Sem toga, danas u svijetu sve više jača i društveno- politički pokret u zaštiti i unaprijeđenju životne sredine. To je stranka tzv. z e l e n i h. Ona se bori za što optimalniji životni ambijent. Dakle, borba za što zdraviju ekološku sredinu.

Sa viktimo/kriminogenog stajališta, u kategoriju ekološkog kriminaliteta svrstava se niz elemenata koji direktno zadiru u narušavanje ekološki zdrave sredine. Pored ostalog, štetnost se odnosi i na biološke, fizičke, hemijske i druge vrste faktora koji dovode do ugroženosti životne sredine, a time i do osjetnog narušavanja zdravlja ljudi, u epidemijским razmjerama.

Terorizam kao najveća pošast u historiji ove planete, poprima zastrašujuće modele. Poslije 11. septembra 2001. godine nije više ništa kao što je bilo do tada, nakon bombardovanja američkih gradova. Ekstremi u svojim nastupima prijete da su u mogućnosti nabaviti i posjedovati atomske bombe, koje će, kako rekoše, postaviti ispod američkih gradova. Čovječanstvu nikad nije manjkalo luđaka tipa Hitlera, Staljina i njima sličnih, a evo sada i njihovih reinkarnacija.

³ Vojskovođi Napoleonu Bonaparti u Podmoskovlju, u epidemiji pjegavog tifusa obolilo je oko 35 hiljada vojnika, a epidemija se iz dana u dan nesmanjenom žestinom širila. Bio je prisiljen da poubija sve oboljele kako bi iskorijenio epidemiju pjegavca. Na isti način je postupio i Miloš Obrenović u Mačvi. Pita vojne hečime, kada su mu referirali da je obolilo oko 750 vojnika od kuge, "imali tome leka", pa kad je dobio negativan odgovor da se očekuje sutradan duplo veći broj oboljelih, naređuje da se kopaju duboke tranšeje i svi oboljeli odmah postrijeljaju, zaliju živim krečom i sahrane.

U kuhinjama svjetskih velikih metropola uveliko se radi na kloniranju i uzročnika veoma malignih bolesti; odatle vodi porijeklo i HIV. Pitanje je dana kada će Svevišnji odrediti sudbonosni dan "D" – kijametskog dana iščeznuća zatrovanog čovječanstva.

Inače, neophodno je naglasiti, da je 20. vijek obilježen osebujućom tehničkom revolucijom, sa tendencijom rapidnih inovacija. Možemo ga uzeti za razmeđu epoha. Čovjek je prosto zagospodario prirodom podredivši je svom blagostanju. Međutim, paradoksalno zvuči, iz savršenstva tehnike izvire ogromne potencijalne opasnosti. Tome dobrim dijelom doprinosi i savremeni čovjek svojim destruktivnim ponašanjem. Bezbrojne su žrtve koje se uvećavaju geometrijskom progresijom. Ukoliko se ovaj zamah nastavi nesmanjenim intenzitetom, dovešće do katastrofe ljudskog roda i planetarnog nestanka, da parafraziramo *E. Fromm-a* (A. Ramljak, 2002.).

Zaštita i unapređenje životne sredine ima izuzetan značaj po društvo i zemlju u cjelini. Na snazi su brojni zakonski propisi u cilju regulisanja preventivnih mjera da se zaštiti životni ambijent, te kao takav učini što povoljnijim po zdravlje ljudi. Međutim, takva zakonska regulativa pokazala se nedostatnom, što je indiciralo donošenjem i inauguriranjem krivično-pravnih mjera. Bilo je, dakle, neophodno određivanje ekoloških krivičnih djela, što je obuhvaćeno i u KZ FBiH, te čini strukturalnost generalne prevencije. Iz navedenog, proizilazi da je *krivično-pravna zaštita životne sredine* regulisana sa više krivičnih djela, s obzirom na način i sredstva izvršenja i nastale posljedice. Samo u čl. 292., 295. i 296. KZ FBiH sadržana su slijedeća krivična djela: zagađivanje vazduha i vode i zagađivanje zemljišta.

Čl. 292. *Zagađivanje čovjekove sredine*
Navedeni čl. KZ glasi:

“1. *Ko kršenjem propisa o zaštiti i unapređenju čovjekove okoline u Federaciji zagadi zrak, zemlju, vodu, vodotok ili more u većem opsegu ili na širem području i time izazove opasnost po život ili zdravlje ljudi ili uništenje životinjskog ili biljnog svijeta većih razmjera,*
kaznit će se zatvorom.....,itd”

U čl. 295. u krivičnom djelu *Nepostupanje po propisima za suzbijanje bolesti životinja i biljaka*, izričito stoji:

“1. *Ko za vrijeme epidemije neke stočne bolesti koja može ugroziti stočarstvo ne postupi po naredbi ili odluci nadležnog*

*organa donesenog na osnovu propisa, kojim se određuju mjere za
suzbijanje ili sprječavanje bolesti,
kaznit će se*"

Osim ova dva čl. KZ, postoje i druga krivična djela, koja direktno zadiru u zaštitu i unapređenje čovjekove okoline. Tako je čl. 293. regulisano krivično djelo proizvodnje štetnih sredstava za liječenje životinja, a čl. 294. nesavjesno pružanje veterinarske pomoći, dok je sa čl. 296. obuhvaćeno Zagađivanje stočne hrane i vode, a sa čl. 297. Uništenje zasada upotrebom škodljive materije, etc.

Upravo, određenost krivičnih djela ekološkog značenja povlači za sobom represivnu aktivnost kriminalističke službe. Međutim, mora se striktno voditi računa o granicama primjene represivnosti kada je u pitanju zagađenje životne okoline. Ona će se primijeniti samo u okolnostima kada je ekološka zagađenost prevazišla zakonom dozvoljene granice.

Moderne tehničke i tehnološke inovacije, posebno u industriji, unatoč svim predostrožnostima, u izvjesnom stepenu, svakako tolerantnom, dovode do zagađenosti. Uostalom, to je u izvjesnom smislu "rizik i cijena koje savremeno društvo plaća za svoj prosperitet".⁴

U KZ FBiH posebno je naglašeno da je zagađenost životne sredine izražena stepenom "u većoj mjeri" ili "većih razmjera", kako bi se ovim naglaskom učinila distinkcija naspram zagađenosti u manjoj mjeri ili određenog stepena. Željelo se istaknuti da se ne primjenjuju represivne mjere u svim slučajevima zagađenosti, jer bi se time blokirala primjena novih tehnologija i paralizirala privreda.

Ekološki kriminalitet kao savremeni vid kriminaliteta, ima niz karakteristika kao noviteta, a to su: masovnost žrtava, velika i turbulentna dinamičnost, tendence ekspanzivnosti itd. Konačno, sve više se ispoljavaju pandemijske razmjere, tj. širenje ekološke zagađenosti iz jednog kraja u drugi, odnosno iz jedne zemlje u drugu /kada se dogodila havarija nuklearke u Černobilju, ozračenje se proširilo i zahvatilo cijelu Evropu; kod nas je zabilježena radioaktivnost u signifikantnim razmjerama/.

Trendovi tehničkih i ostalih naučnih otkrića imali su penetrantan odraz i doveli do:

- ubrzanog razvoja proizvodnih snaga,

⁴ Atanacković D.: Krivično pravo – posebni deo, Beograd 1985.

- izgradnje industrijskih giganata,
- otkrića novih energetske izvora,
- moderne urbanizacije, itd.

S tim u vezi dolazi i do protivrječnosti, manifestnog ispoljavanja, ubrzanog, intezivnog i vrlo masovnog zagađivanja životne sredine.

Često se ističe floskula da je mali broj ekoloških krivičnih djela. Međutim, istina je u obrnutom odnosu, jer se radi o rastućem broju delikata ove vrste, samo što se ne otkrivaju, ne prijavljuju, a često i svjesno zataškavaju. Dakle, u pitanju su faktičke "tamne brojke" ekološkog kriminaliteta. Pa i u slučajevima masivnog i očiglednog zagađenja životne sredine, koje znatno prelazi granice tolerancije, krivična odgovornost se izbjegava pod krinkom ekonomskih ili političkih interesa.

Dugo vremena je ekološki kriminalitet bio u latentnom stanju, jer su posljedice oligosimptomatske, nisu se evidentno ispoljile, a s druge strane iako su spoljne manifestacije zagađenosti bile znatno ispoljene, svjesno nisu poduzimane mjere u otkrivanju i krivičnom gonjenju počinitelja. Eklatantan primjer takve masovne zagađenosti životne sredine, dakle, veoma intezivne viktimizacije, je slučaj "Željezare" Zenica podignute u samom gradu sa bezbroj dimnjaka. Od većih gradova, ekološki veoma ispoljene zagađenosti je i Tuzla, sa koncentracijom enormno otrovnih hemijskih materija, na širem prostoru, praktično cijeloj Tuzli, a usto su izgrađena gigantska postrojenja termoelektrana.⁵

Etiološki faktori ekološkog kriminaliteta

Vrlo su brojni i različiti činioci koji ugrožavaju životnu sredinu, a shodno tome i određeni su kauzalni momenti ekološkog kriminaliteta. Stoga i istraživanje grubih ekoloških narušavanja zahtijeva multidimenzionalan i interdisciplinarn pristup. S tim u vezi utvrđeni su brojni faktori, koji u značajnoj mjeri ugrožavaju životnu sredinu, koja je nekad u cijelosti nepodobna za život. Stoga se nameću slijedeće premise:

- u otkrivanju i otklanjanju uzroka ekološkog kriminaliteta anticipira se dinamičnost ekoloških odnosa i u okviru

⁵ Sa nastupa Foruma kompetentnih stručnjaka preventivne medicine na Višoj medicinskoj školi u Bihaću, 2001. godine, kojeg je inicirao ugledni stručnjak prof. dr Arif Smajkić, direktor Zavoda za javno zdravstvo BiH. Autor ovog rada na tom sastanku dao je prijedlog školovanja budućih sanitarnih tehničara ekološkog smjera i da se pri svakoj općini uvede referat inspektora za ekologiju.

toga sagledava odnos čovjeka prema zaštiti životne sredine i njegovo pravo na ekološki zdrav ambijent. Moraju se uskladiti ekonomski interesi i ekološka harmoničnost, tako da se nalaze u komplementarnosti. Sva tehnološka i industrijska postrojenja moraju imati ateste kompatibilnosti sa što optimalnijom životnom sredinom.

Kao značajni uzroci, u ekološkoj devastaciji su djelimično prisutne i nedovoljne aktivnosti nadležnih organa u revnosnijoj zaštiti životne sredine. Oni su dominantni uzroci ekološkog kriminaliteta i imaju dublji i složeniji značaj. U direktnoj su povezanosti sa ekonomskim i privrednim razvojem kraja. U istom kontekstu je neophodno posmatrati urbanističko planiranje i uređenje infrastrukture velikih gradova. U našoj zemlji se uopće o tome nije vodilo dovoljno računa. Dok iskustva, npr. Njemačke nakon Drugog svjetskog rata su diktirala razmještanje industrijskih postrojenja daleko van gradova – u zonu 50 i više km udaljenosti od gradova, s tim da postoji zabrana stambene izgradnje i seoskih naselja.

Veoma su brojni faktori koji doprinose ugrožavanju životne sredine i pojavi ekološkog kriminaliteta:

- neadekvatna pravna regulativa
- nesinhronizovanost nadležnosti pojedinih organa,
- needuciranost (nestručnost) kadrova za ekološku problematiku,
- nedovoljna tehnička opremljenost,
- insuficijentna preventiva,
- pomanjkanje represivne aktivnosti nadležnih organa,
- nedovoljna ili nikakva međusobna saradnja raznih organa,
- direktno miješanje i pritisci privrednih i političkih subjekata u tu problematiku

U prošlosti glavni i presudni uzroci u grubom narušavanju životne sredine a time i pojave ekološkog kriminaliteta, bila je državom diktirana, dogovorna ekonomija i etatiistička vladavina. One su i najviše doprinijele nagrđivanju velikih gradova – izgradnji industrijskih giganata ili u poljoprivrednim kompleksima. Takav skaredan odnos prema zaštiti životne sredine posljedica je nestručnih, proizvoljnih pa i bahatih i neodgovornih shvatanje ekoloških problema. U gro planu su se nalazili proizvodni rezultati i ekonomski efekti, uz potpuno potiskivanje i zanemarivanje čovjekove životne sredine. Posljedice su dalekosežne pa i katastrofalne.

Upravo, propisi o zaštiti životne sredine ukazuju na glavne uzroke ekološkog kriminaliteta i ugrožavanja *životne sredine u znatnom stepenu i intenzitetu*. U cilju otklanjanja ovih uzroka, propisi su izbalansirali privredni razvoj uz istovremenu zaštitu i unapređenje životne sredine. Stoga je i precizirano da se uravnoteženost uspostavi između zaštite životne sredine i privrednog progresa. A to će se najbolje postići uvažavanjem urbanističkih planova, uređenjem prostorne sredine, njegovanjem prirodnih bogastava, čuvanjem prirodnih ljepota, veoma kritičnim i racionalnim ekonomskim prosuđivanjem i artikuliranjem...

U ispitivanju i utvrđivanju zanemarljive brojke otkrivenog ekološkog kriminaliteta, odgovore treba tražiti u lošem pristupu, s jedne strane, ekonomskim i privrednim stihijskim i neplanskim pristupima, a s druge, vrlo lošom brigom o prirodnim resursima, kao temeljnim kategorijama u zaštiti i unapređenju životne sredine. U jednom seriozno sprovedenom istraživanju 41,28% ispitanika, kao krucijalni uzrok zagađivanja životne sredine naveli su *neusklađenost ekonomskog razvoja i interesa zaštite životne sredine*, a skoro 21% su okrivili vrlo loše prostorno i urbanističko planiranje.

U zaključku bi podvukli značajnu konstantu da će uspješna zaštita životne sredine, odnosno efikasno otkrivanje ekološkog kriminaliteta, rezultirati otklanjanjem glavnih uzroka ekološkog kriminaliteta.

Ekološke vrijednosti, posebno one koje ulaze u svjetsku baštinu, imaju neprocjenjivo blago, na čemu *Visković N.* posebno insistira: "a) svi uvjeti što omogućuju život (voda, tlo, zrak) i svaki oblik života (biljni, životinjski, ljudski) jesu najviše vrijednosti prirode i čovječanstva, i b) svaki uvjet života i svako živo biće treba jednako brižno štiti i uzgajati, s jedinim izuzecima žrtvovanje pojedinih živih bića u prirodno nužnim odnosima samoodržavanja i samoobrane – ali ne radi zabave, športa, užitaka, huškanja, mode i drugih privilegija koje čovjek egocentrično sebi podaruje..."⁶

U zaštiti životne sredine stoji utemeljena pravna regulativa iz domena upravnog prava, građanskog i privrednog prava i *krivičnog prava* (krivično-pravna zaštita prirodnih dobara).

⁶ Visković N.: *Ekologija i pravo*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god.36/55-56, str. 475 – 489.

Ekološka zagađenost podrazumijeva značajno narušavanje životne atmosfere, hidrosfere, litosfere, te zagađenje hrane. To bi bilo prostorno zagađenje životne sredine. Međutim, s obzirom na štetne agense koji u znatnoj mjeri zagađuju životnu sredinu oni su raznovrsni i brojni. Na prvom mjestu su biološki agensi, potom fizički agensi (buka, vibracije, biometeorološki faktori, nejonizirajuće zračenje, jonizirajuće zračenje), hemijski agensi.

Biološki agensi

Veoma su rasprostranjeni u prirodi, bilo da vode porijeklo od čovjeka ili životinje, kao i ostali biološki uzročnici.

Od virusa je najrasprostranjeniji i virulentniji hepatitis B virus; naravno, još opasniji je HIV virus, mada mu je incidencija zasada vrlo niska.

Poseban se značaj pridaje infektivnim agensima koji uzrokuju zoonoze, a ima ih preko 30 bilo kod domaćih ili divljih životinja . Posebno se ističu virusi:

- Orf virus,
- New Castle virus,
- virus bjesnila,
- virus vezikularnog stomatitisa.

Zatim bakterije zoonoznih svojstava:

- Coxiella burneti (Q-groznica)
- Bacillus suis,
- Bacillus melitensis,
- Bacillus tularemije,
- Bacillus antraksa,
- Chlamidia psitacii (psitakoze),
- Listeria monocytogenes,
- Mycobacterium bovis.

Ovi mikroorganizmi domaćih i divljih životinja uzrokuju često profesionalne zoonoze rataru, veterinaru, šumskih radnika i radnika koji kontaktiraju sa uginulim životinjama (mesom, perjem, kožom).

Druga grupa agenasa zoonoza koje prenose beskičmenjaci, npr. vodeni puževi su Schistosoma. Na milione ljudi u Africi boluje od šistosomijaze.

Fizički agensi

U toku života čovjek je na zemlji izložen štetnom djelovanju niza fizičkih agenasa. Bilo da se radi o djelovanju sile teže i zemljinog magnetnog polja, iz kosmosa kosmičkih zraka, a iz zemljinog tla prirodna radioaktivnost. Osim toga, tehničke inovacije doprinijele su stvaranju buke i vibracija većeg intenziteta, te elektromagnetna polja, zatim vještačka radioaktivnost (rentgen aparati, radionuklidi – izotopi), koji imaju široku primjenu u medicini, veterini, zatim u agronomiji, itd.

a) Nejonizirajuće zračenje

Pod ovom vrstom zračenja podrazumijevaju se elektromagnetni talasi u čiji spektar ulaze ultraljubičaste zrake kratkih talasa, zatim infracrvene zrake, radar, dugotalasne mikrotalase i radiotalase. Međutim, njihova energija nije u stanju da izazove jonizaciju.

Ultraljubičasto zračenje vrši iritaciju sluznice oka, crvenilo i upalu kože. Daleko više je opasnije po oči. Kod mornara i ribara dugotrajno izlaganje kože izaziva rak kože.

Infracrveno zračenje je dio sunčevog spektra a emituju užarena tijela i plamenici. Izaziva opekotine kože.

TV, radio i radar emituju mikrotalase, lakše prodiru dublje u tkiva, pa oštećuju gonade, a mogu prouzrokovati i kataraktu.

b) Jonizirajuće zračenje

Prof. fizike Rentgen je 1895. godine vršio eksperimente sa cijevi u kojoj su se nalazile elektrode na struju. Zapazio je svjetlucaje kristala barijum-platino-cijanida. Također je zapazio prodornost zraka kroz mehka tkiva i tom prilikom je snimio kosti svoje supruge. Ovo otkriće Rentgena krunisano je dobitkom Nobelove nagrade iz fizike za 1901. godinu.

Radioaktivnost je objašnjena *Raderfordovim* (1911) razvićem strukture atoma, a tim putem je otkrio i postojanje radioizotopa (radionuklida). Naime, u jezgru atoma su smješteni pozitivno nabijeni protoni i neutroni. Oko jezgre se vrte elektroni čiji broj odgovara broju protona jezgre.

Radionuklidi posjeduju nestabilne jezgre, koje se spontano raspadaju, emitujući jonizirajuće zrake.

Iz kosmosa pristiže jonizirajuće zračenje velikih energija, a kao posljedica kosmičkih nuklearnih procesa. U ovom referatu i na ovom mjestu nas ne zanima prirodno nuklearno zračenje, jer mu je nastanak *sui generis*, na koji čovjek ne može da upliviše. Od daleko je većeg i praktičnijeg značenja vještačka radioaktivnost. Ona je veoma rasprostranjenija, ali što je značajnije mnogo više od prirode snažnija i opasnija.

c) Vještačka radioaktivnost

Tridesetih godina ovog vijeka, *Irena i Frederik Kiri* su u laboratoriji, eksperimentirajući izlagali pločice aluminijuma alfa česticama polonijuma i zapazili da je aluminijum postao radioaktivan, što su utvrdili kada se ukloni izvor zračenja. Tom su prilikom ustanovili da bombardovanjem aluminijuma nastaje radionuklid fosfora. Ovo njihovo otkriće rezultiralo je dodjelom Nobelove nagrade za 1935. godinu. Kasnije im se pridružio i naučnik Pavle Savić. U 1934. godini *Fermi Enriko* ozračivao je uran neutronima i utvrdio njegov raspad u nekoliko radionuklida.

Mnogi fizičari – atomisti su zbog vladavine nacizma u Njemačkoj napustili mnoge zemlje širom Evrope nastanivši se u Engleskoj i SAD. U tim zemljama su nastavili proučavati fisiju urana i nastalu lančanu reakciju. Međutim, zaključili su da nekontrolisanom atomskom lančanom reakcijom može da se dobije atomska bomba⁷.

Od proizvodnje prvih atomskih bombi, pa do današnjeg dana daleko se otišlo u, usavršavanju atomskih bombi, i to sa cezijumom, stroncijem, radionuklidom joda itd. Ali osim za ratne potrebe, u doba hladnog rata, kasnije se nastavilo sa otkrićima i proizvodnjom nuklearne energije i njenim usmjerenjem za potrebe općeg čovječanskog dobra. Tako je, u Pensilvaniji 1957. proradila prva nuklearna elektrana, da bi danas u SAD taj se broj popeo na preko 110 nuklearnih elektrana. Naravno, sve se više nuklearna energija koristi u medicini, veterini, poljoprivredi. Međutim, nuklearna

⁷ *Albert Ajnštajn* je sa grupom naučnika upozorio predsjednika Ruzvelta na veliku opasnost da će

Njemačka zasigurno proizvesti atomsku bombu. Stoga je Ruzvelt odobrio sredstva za preporukom da se u što kraćem roku proizvede atomsko oružje (Manhattan Project), što se pokazalo spasonosnim činom po čovječanstvo. Naime, grupa atomista u SAD na čelu sa *Openhajmerom* proizveli su 3 atomske bombe.

Jedna je isprobana u pustinji. Druga bomba U-235 je bačena 6.8.1945. godine na Hirošimu i tom prilikom je poginulo 78.150 osoba, nestalo 13.983 osobe, teško ranjeno 9.248, a lakše 27.997 osobe. Preživjeli stanovnici pretrpjeli su teške posljedice radijacije. Treća (Pu-235) bomba bačena 9.8.1945. godine na Nagasaki sa sličnim posljedicama i poginulo je oko 74.000 osoba.

energija iako proizvedena za dobrobit čovječanstva krije u sebi ogromne potencijalne opasnosti.

Iznosimo slučaj, radi ilustracije, havariju nuklearne elektrane u Černobilju, koja je radila sa 4 nuklearna reaktora. U noći 25/26. aprila 1986. godine došlo je u reaktoru br. 4 do nekontrolisane lančane reakcije i velike eksplozije. Nastala je emisija enormnih količina radionuklida u atmosferu. Cjelokupna radioaktivnost emitovanog materijala iznosila je oko 200 puta veće radioaktivnosti od obje bombe bačene na Hirošimu i Nagasaki. Znatna jačina radioaktivnosti u reaktorima je uvjetovana sadržajem radijuma koji se, inače, nalazi samo u nuklearnim elektranama. Otuda i enormna radioaktivnost nakon havarije reaktora 4 u elektrani Černobilj.

Poslije nekoliko dana reaktor je prekriven sa 5000 t materijala. Od 444 članova osoblja, 134 je oboljelo od radijacione bolesti, i od toga umrlo u roku od 3 mjeseca. Prilikom gašenja požara poginula su 2 vatrogasca. Radioaktivni oblak je zahvatio Ukrajinu, Bjelorusiju i dio Rusije, a zatim se širio u 2 pravca: na sjever i jugozapad Evrope⁸. Oko 36 h poslije katastrofe (27.4.) iz pojasa 30 km Černobilja evakuisano je 135.000 stanovnika, u širem pojasu ostalo je 270.000 stanovnika, gdje je zračenje iznosilo preko 555 kBq/m². Povišenom zračenju izloženo je preko 5 milion stanovnika (od toga 1,6 miliona djece)

Hemijski agensi i životna sredina

Upravo 19. i 20. vijek čine prekretnicu u zagađenju biosfere sa tzv. industrijskom revolucijom. Sredinom 19. vijeka započinju sa naglim razvojem bazne industrije anorganske hemije i otada sve je intenzivnija i masovnija hemijska industrijalizacija. Valja napomenuti da se na tržište plasira na hiljade novih hemijskih supstanci (jedinjenja). Danas je poznato postojanje 11.000.000 hemijskih jedinjenja, dok se od njih 70.000 redovno koristi u proizvodnji. Ta ista revolucionarna promjena izazvala je zagađivanje životne sredine u katastrofalnim razmjerama. S tim u vezi treba istaći glavne izvore zagađenja životne sredine:

- emisija plinova iz raznih industrijskih postrojenja,
- emisija plinova pri proizvodnji energije,
- emisija izduvnih gasova iz raznih saobraćajnih vozila,

⁸ Instrumenti u Zavodu za nuklearnu medicinu KBC- u Banjaluci zabilježili su snažnu radioaktivnost u ovom gradu. Isto se dogodilo i u Tuzli, Sarajevu.

- štetni nus proizvodi: otpad iz naselja bilo u vidu plinova, tečnog ili čvrstog otpada,
- vrlo intenzivna upotreba u poljoprivredi: vještačka đubriva, pesticidi, etc.

Zagađenje atmosfere

Vrlo su velike mogućnosti zagađenja atmosfere, a toksična zagađenja potječu u 88% slučajeva od fosilnih goriva, koja se koriste u proizvodnji energije (37,6% nafta, 30% ugalj, 20% prirodni gas). Prilikom sagorijevanja nastaju CO₂, SO₂, azotdioksid, metali u tragovima. Pošto sagorijevanje nije kompletno pojavljuje se još CO, organske elementarne čestice, itd.⁹

Zagađivanje vazduha na prvom mjestu nastaje od CO. To je otrov koji se stvara nepotpunim sagorijevanjem organske materije oksidacijom metana. Oko 60% CO nastaje ljudskim aktivnostima, a ostalo iz prirodnih izvora. Znatni izvor CO čine izduvni gasovi vozila. **CO₂** se stvara u znatnim količinama prilikom izgaranja fosilnih goriva, a *metan* zbog korištenja biogasa u poljoprivredi.

Zagađenje hidrosfere

Postoje brojne mogućnosti zagađenja hidrosfere, a postižu se na slijedeći način:

- zagađivači atmosfere dospijevaju padavinama na površinu vode,
- zagađivači u zemljištu dospijevaju spiranjem,
- otpadne vode iz industrijskih pogona,
- otpadne vode iz ruralnih i urbanih naselja,
- uslijed havarije tankera za naftu.

⁹ Prof. dr. Omanović, poznati naš ekolog iz Zenice, smatra da je odluka Vlade Hrvatske o zabrani prevoza nafte i naftnih derivata kroz tu zemlju cisternama sasvim na mjesu iz veoma ozbiljnih i opasnih ekoloških razloga. O tome postoje strogi evropski standardi bazirani na propisima koje je donijela Evropska unija. Naime, transport nafte i naftnih derivata obavlja se putem naftovoda, željezničkih cisterni, a sve to postoji u Republici Hrvatskoj (sa nastupa Prof. dr. Omanovića na FTV 15. 01. 2002. godine.).

U vrijeme zamaha intenzivne tranzicije u našoj zemlji strani kupci uveliko ulažu u ekološki veoma zagađenu tehnologiju na prostorima BiH: cementare, koksare i sl. Jer, takvu tehnologiju potiskuju iz svojih zemalja npr. Njemačka je za posljednjih nekoliko godina potpuno zatvorila 41 koksaru u svojoj državi. Ali zato kupuje uveliko u stranim zemljama.

Zagađenje litosfere

Zagađenje zemljišta nastaje na mnogo načina:

1. *zagađenje iz atmosfere* – emisija kroz dimnjake, emisija uslijed sagorijevanja fosilnih goriva, emisija uslijed izduvnih gasova, te prilikom požara i spaljivanja šuma;
2. *zagađenje iz otpadnih voda* – otpadne vode potječu iz tehnološkog procesa, iz domaćinstava, otpadnih voda poljoprivrede (vještačka đubriva, pesticidi);
3. zagađenje otpadom iz privrede, domaćinstva, etc.

Zagađenje hrane

Hrana je, bez obzira na njeno porijeklo, veoma kvaran artikl, budući je vanredno pogodna kao bakterijska podloga. Porijeklo joj je od biljnih i životinjskih sastojaka. Ona sadrži a) prirodne toksikante, b) zagađivače hemijsko-biološkog porijekla, c) zagađivače koji su posljedica ljudskih aktivnosti – metali, pesticidi.

Naročitu opasnost predstavlja hrana životinjskog porijekla, zaražena nekom od 30 vrsta zoonoza. Stoka ne mora biti oboljela, ali je ona tada kliconoša vrlo opakih infektivnih bolesti. Pa ukoliko se ne postupa po sanitarnom zakonodavstvu, vrlo lahko se bolest prenosi na ljude sa posljedicom epidemijskog širenja i razboljevanja. Danas su vrlo aktuelne dvije vrste zoonoza: Q - groznica i bruceloza, dosta rasprostranjene na teritoriji Federacije BiH. Razlog su uvoz zaražene stoke bez prethodne sanitarne, odnosno mikrobiološke laboratorijske kontrole.

Na sceni su novi pojavni oblici terorističkih ataka, nakon katastrofalnih napada na američke gradove i rušenja Manhetna i djelomično Pentagona sa avionima – samoubicama. Pojavljuju se masovno pisma sa sporama antraxa, upućene na mnoge adrese znamenitih ličnosti. Ne daj Bože da se ne započne sa slanjem HIV virusa, žute groznice, vibrio kolere, Pausterelle pestis (kuge) itd. Postoje naznake da se radi u laboratorijama o kloniranju daleko opasnijih uzročnika, nego što je virus HIV-a (koji je također, kako smo naveli, vještački produkt monstruoznih laboratorija), tek kakvom će se onda problematikom čovječanstvo zabaviti. Očigledno je da čovječanstvo uveliko radi na vlastitom nestanku, općem potopu. Ono je, što bi naglasio M. Hajdeger, zakoračilo u ambis potpunog ništavila. Jer od

11. septembra 2001. godine u potpunosti je zavladao mrak, masivno survanje u *moral insanity*, u pravom smislu početak kraja čovječanstva.

* * *

Na ovom mjestu u radu pažnju ćemo usmjeriti na žrtve, ne samo zbog navedenih štetnih činilaca, već i na žrtve nastale zbog nesprovođenja sanitarnog zakonodavstva, što spada u vrlo ozbiljnu kategoriju krivičnih djela. Kao takva tretiraju se u krivičnom zakonu kao djela protiv zdravlja ljudi, počev od čl. 241. do čl. 258. KZFBiH, a vrlo su slična i bliska krivičnim djelima protiv života i tijela, ali i djelima izazivanja opće opasnosti protiv ljudi i imovine, naročito kad su posljedice teške. Spomenuta kategorija inkorporirana je u glavi XXIII KZ. Imaju za posledicu direktno narušavanje ekološkog ustrojstva i miljea. Opasnost se ogleda u činjenici što su žrtve masovne i teško narušenog zdravlja. Radi se o pojavi u epidemijskim razmjerama.

Sve one aktivnosti i uzroci koji dovode do narušavanja zdravlja propuštanjem korektnog izvršenja propisa, spadaju u okvirno obilježje ovih djela. Često su akti upereni na disharmonično narušavanje zdravlja, a ono se često dešava ukoliko je oštećena bilo koja od osnovnih komponenti, koje čine zdravlje stamenim i sa medicinskog stanovišta urednim. S tim u vezi neophodno je iznijeti definiciju WHO (Svjetske zdravstvene organizacije) u čijem Ustavu eksplicite stoji da je “...zdravlje stanje potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsutnosti bolesti i iznemoglosti”. Bilo koja od ove tri komponente, ako je ledirana, odnosno pogođena, zdravlje je time narušeno. Narušavanje zdravlja može da bude učinjeno prirodnim ili nasilnim faktorima. Isti etiološki faktor u jednoj prilici može biti prirodnog, a u drugoj nasilnog porijekla. Pojam “nasilno” podrazumijeva kršenje zakonskih odredbi, odnosno nepridržavanje normi zakonom propisanih (ne samo KZ, već i drugih zakona i propisa, npr. higijensko-sanitarnih propisa, itd). Posebno je opasno nepostupanje po propisima u sprječavanju zaraznih bolesti, pa su žrtve u tim slučajevima ogromnih razmjera. S tim u vezi vrijedi napomenuti da su vrlo opasne zarazne bolesti, poznate kao morije, odnosile u prošlosti po 20 i 25 miliona ljudskih života. Vrijedno pažnje je značajno napomenuti da se to dešavalo sa kugom, kolerom, u 19. vijeku na evropskom tlu, a 1919. godine “španjolski” grip odnio je preko 20 miliona ljudskih života. Prije 30-tak godina u tadašnjoj Jugoslaviji (na lokalitetu Šumadije u Srbiji) izbila je epidemija velikih boginja (Variola vera). Energičnim protuepidemijskim mjerama bolest je ugušena, ali su ostale teške posljedice.

Iznosimo najvažnija krivična djela “protiv zdravlja ljudi”, a time i viktimgenu situaciju koja neposredno doprinosi teškom narušavanju zdravlja.

Prenošenje zarazne bolesti (čl. 241)

“1. Ko ne postupajući po propisima ili naredbama kojima nadležni organ, zdravstvene službe određuje preglede, dezinfekciju, izdvajanje bolesnika ili neke druge mjere za suzbijanje ili sprječavanje zaraznih bolesti kod ljudi prouzrokuje prenošenje zaraznih bolesti, kaznit će se...

2. Kaznom iz stava 1. ovog člana kaznit će se ko ne postupajući po, propisima ili naredbama iz stava 1. ovog člana u pogledu suzbijanja ili sprječavanja zaraznih bolesti kod životinja prouzrokuje prenošenje zarazne bolesti na ljude, itd”...

Postoji više zakona koji uređuju higijensko-sanitarne mjere, i koji se striktno moraju provoditi u cilju sprječavanja širenja zaraznih bolesti. A one se odnose na sistematske i vanredne preglede stanovništva, odvajanje kliconoša i poduzimanje tretmana, zatim provođenje dezinfekcije, dezinsekcije i deratizacije, te ustroj karantina za oboljele. U konkretnom, u slučaju pojave zarazne bolesti, naredbe u pogledu provođenja sanitarnih mjera, donose društveno-političke zajednice na čijoj se teritoriji pojavila zarazna bolest. Prema tome, nepostupanje po izdatim naredbama i nesprovođenje zakonskih mjera predstavlja krivično djelo. Ono može biti sa umišljajem, pa se i teže kažnjava.

Ovo krivično djelo, kad su u pitanju zarazne bolesti, može se odnositi i na zarazne bolesti životinja (zoonoze), koje se prenose na ljude. Prema tome, objekt zaštite se proširuje i na životinje, a ne samo na ljude.

Nepostupanje po zdravstvenim (sanitarnim) propisima za vrijeme epidemije, iz čl. 242. KZ u tijesnoj je vezi sa prethodnim članom, a i sanitarni propisi su istovjetni, kao mjere koje se provode u suzbijanju bolesti.

Prenošenje polne bolesti (čl. 243.)

Ovo je krivično djelo u prošlosti, prije antibiotske ere, bilo pod rigoroznom kontrolom i krivičnim gonjenjem. Upravo zbog toga što su mogućnosti

liječenja i sprječavanja bile vrlo ograničene i insuficijentne. A posljedice su imale dalekosežno značenje po društvo. Naročito kad je u pitanju sifilis¹⁰, nekada vrlo teška i neizlječiva bolest, koja je ostavljala posljedice i na mentalnom planu (oboljenje mozga; progresivna paraliza). Inače, u pitanju su četiri polne bolesti: sifilis, gonoreja, mehki šankir i četvrta venerična bolest. Polne bolesti se šire najčešće polnim putem, obljubom, ali mogu, u endemskim krajevima, i dodirom, nehigijenskim postupcima itd.

Ranije je postojala zakonska obaveza zdravstvenih ustanova da se prijavljuju ove bolesti, a i sprega direktne saradnje zdravstvene ustanove sa policijom. Prema tome, ova zakonska i stroga obaveza, danas, zahvaljujući napretku medicine, prvenstveno antibiotskom vrlo uspješnom tretmanu, svela se na gonjenje po privatnoj tužbi. Pedantno je vođena kartoteka. Saradnja sa policijom odvijala se zbog obaveznog liječenja, pa makar i pod prinudom.

Danas se ponovo sve više ukazuje potreba bliske i konkretne suradnje policije i zdravstvene službe. Ona postaje imperativ vremena, jer nova vrsta opake polne bolesti SIDA u direktnoj je vezi sa prostitucijom, putem koje se i prenosi.¹¹

Zapošljavanje lica oboljelog od zarazne bolesti (čl.244.)

Krivično djelo vrlo blisko djelu iz čl. 241., ali je ipak izdvojeno u specijalan oblik, s obzirom da se čini svjesno gruba i opasna radnja. A ona se sastoji u zapošljavanju lica, koja boluju od neke zarazne bolesti, u vrlo osjetljive ustanove: bolnice, porodilišta, internate, škole, obdaništa, u ugostiteljske objekte, što je u direktnoj suprotnosti sa zdravstvenim propisima.

¹⁰ Od Luesa (sifilisa) bolovao je slavni vođa boljševika *Lenjin*, i to od *tabes dorsalis* (IV stadij ove bolesti); umro je 1924. godine (u 54. godini života). Sa takvom dijagnozom donosio je "sudbonosne" odluke po Sovjetski savez i komunistički pokret. Također, veliki vojskovođa *Napoleon Bonaparta* bolovao je od sifilisa od kojeg je i skončao na ostrvu sv. Jelena. Ostala je zabilježena njegova iskrena i tužna izjava: "Sve me je na ovom svijetu iznevjerilo i ostavilo, samo mi je ostala vjerna *Spirocheta palidum* (uzročnik sifilisa).

¹¹ Nedavno je otkriven kliconoša HIV-infekcije, kod jedne strane prostitutke u okolici Zenice. Nastala je dramatična pometnja i panika kod svih njenih "mušterija". Masovno su se javljali zdravstvenim institucijama radi utvrđivanja eventualnog HIV uzročnika SIDA-e. Da postoji iole zdravo društvo u našoj zemlji (BiH) trebalo bi energično iskorijeniti legalizovanu prostituciju. Ne samo iz zdravstvenih (epidemioloških) razloga, već još više zbog moralnog posrtanja društva i države kao takve.

Krivično djelo može biti učinjeno sa umišljajem (vrlo otežavajuće djelo) i iz nehata. Kao posljedica krivične radnje, zapošljavanje zaraženih lica, je gotovo redovito širenje zarazne bolesti, pa i u vidu epidemije.

Nesavjesno liječenje (čl.245. KZ)

Vrlo osjetljivo krivično djelo, a podrazumijeva očigledan i grub profesionalni propust od strane ljekara ili drugog zdravstvenog poslenika. Ovdje nije u pitanju samo krivična odgovornost i sljedstvene sankcije, već i profesionalni i moralni krah medicinskih sudionika.

Iz zakonske formulacije krivičnog djela iz čl. 245. KZ proističe da se radi o ilustriranom primjeru nesavjesnog postupanja u ovoj izuzetno osjetljivoj i delikatnoj profesiji. Pod profesionalnim dužnosnicima podrazumijeva se ljekar i drugo medicinsko osoblje.

Temeljni postulat u medicinskoj struci je briga za zdravljem povjerenog mu pacijenta, bilo u društvenoj (javnoj) ili privatnoj ustanovi. Ljekar mora (ne imperativno po prisili, već iz ljubavi i savjesti, koja izvire iz Codex-a ljekarske profesije), da poduzima najsavremenije dijagnostičke metode i najadekvatniji tretman prema stepenu medicinskih dostignuća. Drugim riječima, ljekar postupa po načelima i općeprihvaćenoj medicinskoj doktrini. Doktrinarni pristup je jasan, profiliran, izvire a i temelji se na provjerenim principima medicinske nauke. Prema tome, kada zakonodavac ističe da se radi o "očigledno nepodobnom sredstvu ili očigledno nepodobnom načinu liječenja", pod tim se podrazumijeva da nije sa stručno-medicinskog aspekta pružena ni minimalna pomoć, pa se radi o vulgarnom i krajnje nesavjesnom postupanju, maltene – po krivičnopravnom kriteriju- o eventualnom umišljaju, jer kako ga drugačije objasniti.

Tačno se zna, medicinski praktično je sasvim uhodano, šta se kod pojedine bolesti poduzima u verifikaciji dijagnoze i energičnog svrsishodnog tretmana. Kada iziskuje potreba, poduzeće se interdisciplinarno angažiranje i drugih užespecijaliziranih stručnjaka u timskom pristupanju bolesti, a sve sa ciljem maksimalnog poduzimanja vrhunskog liječenja.

Neprimjenjivanje higijenskih mjera u medicinskoj ustanovi je propust i nonsens prvorazrednog značaja. U medicini su poznati principi sepse i antiseptice. Bolesnička populacija je tjelesno vrlo osjetljiva, manje otporna, više vulnerabilna i astenična. Stoga i manji higijenski propust će se vrlo

negativno odraziti po zdravlje bolesnika. Ovo se posebno odnosi na izvjesne, uglavnom, operativne grane medicine. Dakle, maksimalistički poduzimati aktivnosti u redovitom i temeljitom sprovođenju dezinfekcije, dezinfekcije u medicinskim ustanovama, a posebno sterilizacije instrumentarija i određenih prostorija.

Sanitarni propisi određuju povremene sistematske preglede i pretrage u traganju na kliconoštvo medicinskog osoblja, ali i općenito nadzor nad održavanjem lične higijene lica zaposlenih u medicinskim ustanovama. Kao i u svim drugim prilikama, tako i u medicinskim ustanovama, ne pristupa se rigorozno ovoj vrsti nadzora, kakvo je pravilo, pa se povremeno dešavaju propusti, kliconoše se previde, "provuku" se mimo testiranja, sve dok ne bukne epidemija neke infektivne bolesti, sa masovnim umiranjem. Najosjetljivija su djeca, osobito novorođenčad.

Nadriljekarstvo (čl. 247.)

"Ko se, nemajući propisanu stručnu spremu, neovlašćeno bavi liječenjem ili drugom zdravstvenom djelatnošću, kaznit će se zatvorom od jedne godine ili novčanom kaznom"

Radnja krivičnog djela je obavljanje medicinskih, profesionalno definiranih aktivnosti i intervencija, a što spada u, strogo, medicinsku djelatnost. Suština krivičnog djela sastoji se u tome što medicinsku djelatnost obavlja lice, koje nema odgovarajuću stručnu spremu.¹²

U pitanju je inkriminirana radnja koja se vrši sa umišljajem i predstavlja apstraktnu opasnost, jer ne postoje elementi direktne, odnosno konkretne opasnosti.

¹² "Dr" Deki, pred rat, pojavljuje se na TV Bosne i Hercegovine i satima izgovarajući nebuloze pred širokim gledalištem BiH. Lažno se predstavljao ljekarom i "uspješnim" lječiocem pomoću bilja svih bolesti, posebno onih malignih (rak, leukemija...). "Pa zaboga, na dohvat ruku su vam ljekovite trave, koje ćete pune ruke uzbrati pored svakog putića". Nastala je nezapamćena groznica nesrećnih roditelja. Dizali su djecu sa Klinike i vodili ih "Dr" Dekiju na "pregled", za koji su plaćali više stotina DM. Nakon par dana, pošto je izmamio i opljačkao nesretnike sa više stotina hiljada maraka, kriminalni tip nestaje u nepoznatom. Radilo se o hohštapleru i prevarantu internacionalnog kalibra. Zaprepaštenje je izazvao uređivački kolegij TV, koji je tako nesmotreno omogućio ovom varalici velikog formata da se pojavi pred TV kamerama i na brutalan način obmani b-h javnost. U svakom slučaju može se slobodno govoriti o saučesništvu TVBiH u ovom, zaista, morbidnom kriminalnom postupku.

Unatoč izričitoj zakonskoj zabrani i formulaciji iz koje proističe radnja krivičnog djela nadriljekarstva, ono se na očigled istražnih organa obavlja u svakoj sredini i nezanemarljivom broju slučajeva. Nadriljekarstvo se posebno odnosi na liječenje biljem (popularni travari, zatim bioenergetičari, ali i mističnim metodama: zapisi, čarolije i slično, što zamjenjuje psihoterapeute).

Zagađivanje vode za piće (čl. 250.)

Zagađivanje vode za piće je vrlo opasna krivična radnja, koja može imati nesagledive posljedice. Ono može biti sa umišljajem i iz nehata. Sa umišljajem je akt diverzije sa nesagledivim razmjerama, pogotovo kada je učinjeno zagađenje centralnog vodovoda. Zagađenje se čini škodljivim materijama, opasnim otrovima, infektivnim vrlo violentnim bakterijama, uzročnicima opakih zaraznih bolesti (bakterijama trbušnog tifusa, kolere, zarazne žutice, dizenterije, etc.). U tim slučajevima nastaju eksplozivne hidrične epidemije određene zarazne bolesti. Stavljanje opasnih otrova u vodovodne rezervoare, dovodi do teških trovanja kompletnog stanovništva, koje je konzumiralo vodu iz zatvorenog vodovoda. Primjer, masovnog trovanja stanovništva Srebrenice u julu 1995. godine, stavljanjem u rezervoar halucinogenog BOT.

Nehatno, nestručno, iz neznanja i nesavjesnosti, zagađivanje vode za piće nastaje i prilikom izgradnje septičnih jama u neposrednoj blizini vodovodnog objekta.

U toku 1962. godine izgrađen je jedini hotel u Gornjem Vakufu i trebalo je da se svečano otvori i stavi u upotrebu. U to vrijeme nije postojao vodovod niti izgrađena vodovodna mreža, već su se pojedinačno kopali bunari ili instalirali arteški bunari. Hotel je bio malog kapaciteta, ali u ono vrijeme skladan i funkcionalan ugostiteljski objekat, kao nasušna potreba u ovom malom gradiću. Ali otpadne, nečiste vode, graditelj je vrlo lahko riješio, kanalizacionim cijevima do prve bašče privatnika, kako bi što jednostavnije i jeftinije riješio stvar. Sprovedene cijevi su se izljevale u iskopanu septičku jamu, u blizini kuće privatnika, tik uz sam njegov bunar. Kao što je kasnije utvrđeno, postojalo je direktno miješanje otpadnih materija sa vodom za piće iz bunara. Iz društvene superiornosti, ali više bahatosti, domaćina nisu ni pitali za saglasnost, a ni općinskog sanitarnog inspektora. Bakteriološki je pregledana voda za piće, na zahtjev oštećenog, i sadržavala je ogromne količine patogenih bakterija. Glavni sanitarni inspektor BiH obavještava sreskog sanitarnog inspektora u Jajcu, uz naredbu, da izađe na lice mjesta, stekne uvid, snimi situaciju i odmah poduzme zakonom predviđene mjere.

Inspektor je postupio po naređenju, konstatirao opasno higijensko-sanitarno stanje i zapečatio hotel, naredivši Skupštini općine Gornji Vakuf da u što kraćem roku izmjesti septičku jamu, odnosno sprovede odvodne kanalizacione cijevi do rijeke Vrbas i time otkloni epidemiološku opasnost. Tako je i postupljeno.

Abstract

Since the beginning of mankind there was never more drastic and threatening danger on the planet. What we see is not only the use, but more and more the abuse as well, of various technological achievements, and essential changes in atmosphere, hydrosphere and lithosphere/which give conditions for the life on earth/as the most precious good of nature. Negative tendencies are increasing, bringing into a direct danger the life on planet. One should emphasize threat the 20th century is marked with a very intensive crashes and brakes, bigger than in the previous history of mankind. What is in question is mainly culmination and anthology of human evil. With violent burdens and especially emphasized problems, we are getting into the third millennium, without the solution for this problem in sight. «In case we do not solve the accumulated burdens of negativities from the 20th century in the first decade of the 21st century, humankind from the catastrophe could be save only the Almighty.», explicitly and clearly says Ivan Supek¹³. Or what with a special reason emphasized a great poet Enes Kisevic, only because of the big fighters in the maintenance of humankind «The Almighty still maintains the world. Only in these pure people the nature could with its face see its aureole as well. And that is the purpose of human existence on earth.»

¹³ From the speech/lecture of academic Ivan Supek at the Faculty of Criminal Sciences in Sarajevo (2000)